

Historische arbeidersstrijd

Over arbeidsvoorwaarden onderhandelen vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. Het is de basis van ons poldermodel. Staken komt daarbij nauwelijks meer te pas.

In zijn proefschrift *Stakingen in Nederland, 1830–1995* schrijft Sjaak van der Velden dat er de laatste 25 jaar meer gestaakt wordt en vooral efficiënter gestaakt wordt dan een eeuw geleden. Hoe kan dat?

Opslag

Het was mei 1823. Een aannemer had zijn grondwerk voor de aanleg van het Noord-Hollands Kanaal goedkoop aangenomen. Hij kon alleen zelf nog wat verdienen door de arbeidskosten laag te houden. Dat betekende: knijpen in de lonen van zijn werklieden. De onrust onder de arbeiders was dan ook groot. Het was hard werken voor geringe lonen. Hun rantsoenen vulden zij aan met bedelen en stropen. Dronken worden hielp hen er soms doorheen, de kroegbazen gaven gemakkelijk krediet, al betekende dit ook dat de werklieden soms hoge schulden kregen.

Op een dag riep een van de grondwerkers op tot een staking voor meer loon. De mannen hielden het acht dagen vol, toen ging de aannemer door de knieën. Hij betaalde meer loon, maar niet voor iedereen. Daarop volgde verdere actie. Zo'n driehonderd man trok op naar de keet van de aannemer. Toen enkelen naar binnen wilden, schoot de aannemer twee mannen dood, een derde werd gewond. Enkele ingenieurs die bij het werk betrokken waren, wisten de zaak even te sussen, maar toen de aannemer zich even later liet zien, sloegen de stakers hem dood. Zes mannen zijn veroordeeld, tot in totaal 45 jaar celstraf. Cornelis Duyn, die de dodelijke klap had toegebracht, verdedigde zich tijdens het proces op luchtige toon en sprak dat hij zijn baas alleen maar wat rechter in zijn bed had willen leggen.

Samenspanning

Van dit soort kleine, spontane stakingen zijn er in de negentiende eeuw vele honderden geweest. De meeste vonden plaats in het grondwerk in het noorden en oosten van ons land, door dijkwerkers, polderjongens en veenarbeiders. Deze vroege stakingen gingen vaak met veel geweld gepaard. Staken was tot 1872 verboden. Als er gestaakt werd, traden politie en marechaussee hardhandig op. Dat harde optreden hielp overigens niet altijd en maakte soms ook de stakers alleen maar geweldadiger.

De negentiende-eeuwse stakingen waren vooral spontane stakingen om meer loon, na 1890 gaven de landelijke vakcentrales steeds vaker leiding aan de stakingen en werd ook gestaakt om andere arbeidsvoorwaarden.

Databestand

De auteur van *Stakingen in Nederland* heeft een omvangrijk databestand opgebouwd met gegevens over het aantal stakingen, het aantal stakers en het aantal stakingsdagen vanaf 1810. Gegevens haalde hij uit literatuur, tijdschriften, jaarverslagen van vakbonden en Kamers van Koophandel, vakbondsbladen en kranten. Uit deze bronnen heeft de auteur alleen al voor de periode 1830–1900 ongeveer 1 200 stakingen opgespoord.

Het waren dezelfde bronnen die het CBS aanvankelijk gebruikte bij de samenstelling van zijn *Statistiek van Werkstakingen en Uitsluitingen in Nederland*, tot het bureau in 1902 deze stakingsgegevens kreeg via de Kamers van Arbeid.

Van der Velde heeft veel kritiek op de gepubliceerde stakingsgegevens van het CBS. De jaarstatistieken zijn soms zeer onvolledig, de stakingsgegevens niet consequent geregistreerd en niet consistent. Aanvankelijk publiceerde het alleen de cijfers van het aantal stakingen, het aantal stakers en het aantal door stakingen verloren arbeidsdagen. Na 1922 is deze wijze van publiceren herzien. Vanaf dat moment publiceerde het CBS aantal dagen dat verloren ging door arbeidsconflicten, met inbegrip van het verlies van productiedagen als gevolg van uitsluiting van werklieden. Een aantal politieke stakingen kwam met opzet niet in de stakingsstatistieken terecht, zoals tegen de duurte in 1917, demonstratieve stakingen in 1918 en de grote staking tegen de steunverlaging in 1934. Maar ook dat gebeurde niet consequent, want de algemene staking van 1903 telde het CBS weer wel.

Staking of stagnatie

Het CBS heeft voorts niet alle bij haar bekende stakingsgegevens gepubliceerd. Onduidelijk is waarom. Soms ging het bureau af op mededelingen van de betrokken partijen of zelfs van een journalist. Zo rekende het bureau een staking van Haagse steenzetters in 1911 niet mee, omdat daar volgens de CBS-medewerker geen sprake was van een staking maar van 'slechts enkele uren stagnatie wegens onderhandeling.' Een staking van grondwerkers in Eindhoven (1906) was volgens de verslaggever van de *Eindhovense Courant* niet meer geweest dan een 'brutaal optreden van een dolle Maandagclub die zo hoopte een hoger loon te krijgen.' De opvatting van deze journalist dat het hier geen werkstaking betrof, nam het CBS over.

Actiebereidheid

Doel van het onderzoek was na te gaan hoe groot de actiebereidheid was van de arbeiders. Om dat te kunnen toetsen had de

auteur een ander cijferbestand nodig dan het CBS heeft gepubliceerd. De auteur kuiste de CBS-cijfers door verwijdering van uitsluitingen en uitgesloten arbeiders (actiemiddel van ondernemers, niet van arbeiders), toewijzing van het productiedagenverlies aan het jaar waarin het conflict begon en telling van het aantal door stakers niet gewerkte dagen en niet van het aantal dagen dat voor de ondernemingen verloren ging (een deel van de productie werd opgevangen door zogeheten onderkruipers) en aangevuld.

Stakingsindex

Met zijn nieuwe databestand heeft Van der Velden een stakingsindex samengesteld. De stakingsbeweging is daarin een functie van het relatieve aantal stakingen (in relatie tot het aantal bedrijven), aantal stakers en verloren arbeidsdagen.

Uit het verloop van deze stakingsindex valt te zien dat de totale stakingsactiviteit tot 1920 voortdurend stijgt, daarna tot 1940 vermindert en de laatste jaren toch weer licht stijgt. Het zwaartepunt van de stakingsbeweging ligt volgens de auteur zelfs in de laatste 25 jaar: er wordt dan meer gestaakt en vooral efficiënter gestaakt dan een eeuw geleden. Het karakter van de stakingsbeweging veranderde ingrijpend. Aan het begin van de twintigste eeuw werd het beeld bepaald door vele tientallen, soms honderdtallen kleine stakingen, met weinig deelnemers die lang staakten. De laatste jaren is het aantal stakingen gering, het aantal stakers zeer hoog, de duur van de staking beperkt.

Model

Ondanks een indrukwekkende reeks cijfers leverde toetsing van een eenvoudig model dat fluctuaties in stakingsactiviteit (1911–1995) moest verklaren niks op. De ontwikkeling van het reële loon, prijzen, vakbondsorganisatiegraad en linkse rege-

ringsdeelname konden de fluctuaties van de stakingsindex niet verklaren. Wel kon een verband worden aangetoond tussen de stakingsbeweging en de lange golf in de economie: toppen in de stakingsindex deden zich voor tijdens omslagpunten van de lange golf. Maar dat was geen nieuws.

Databestand

Stakingen in Nederland is een aantrekkelijk boek. Van een groot aantal stakingen, zoals de hierboven gememoreerde bouwvakstaking, wordt het beloop in detail in beeld gebracht. Indrukwekkend is het onderzoek vanwege het enorme databestand dat het heeft opgeleverd. Het gaat om de gegevens van vijftienduizend stakingen (1810–1995), met datum, plaats van handeling, aard van de staking (spontaan of geleid), sector waarin het bedrijf werkzaam was, namen van de betrokken bonden, reden van de staking, omvang van de staking, duur, uitkomst, verloren arbeidsdagen, en nog veel meer (een apart veld is gereserveerd voor het antwoord op de vraag of de staking door het CBS over het hoofd is gezien). Een cd-rom met de stakingsgegevens wordt meegeleverd met het boek.

Toch beklijft de indruk dat de auteur niet meer heeft gedaan dan een rondje draaien op de statistische draaimolen. Zijn conclusie dat er tegenwoordig meer dan ooit wordt gestaakt, zal door weinigen worden gedeeld. En de (internationaal) gestandaardiseerde stakingstabellen van het CBS hoeven nog niet bij het vuilnis te worden gezet.

Ronald van der Bie

Sjaak van der Velden, *Stakingen in Nederland. Arbeidersstrijd 1830–1995*. Stichting Beheer IISG. (Amsterdam 2000) Boek en cd-rom. ISBN 90.6861.191.7 Prijs: f 79,90.

Stakingsbeweging in Nederland

